Matthias Luijks en Menso Rappoldt

De keizer heeft geen kleren aan¹

Wetenschapsfilosofische kritiek op het postmodernisme,
een herwaardering van de cultuurgeschiedenis

Een geschiedenisstudent aan een Nederlandse faculteit der Letteren kijkt niet op van uitspraken van professoren als ‘objectieve geschiedwetenschap is onmogelijk’, ‘alles is taal’, ‘er is meer dan één verleden werkelijkheid’ en ‘wij zijn allemaal postmodernisten’. Het was al lastig op familiefeesten om uit te leggen wat je eigenlijk doet, maar na enkele vakken bij cultuurgeschiedenis is de verwarring compleet. Geschiedenis, als academisch onderzoeksveld, is een goudmijn voor de wetenschap en historici hebben een prachtig beroep. Maar zeker in het vakgebied van de cultuurwetenschappen hebben op zijn zachts gezegd tamelijk aparte wetenschapsfilosofische ideeën zich stevig gemanifesteerd in de afgelopen decennia. Wij zien dat veel studenten meegaan in deze trend. Maar lang niet iedereen is het eens met bovenstaande uitspraken en dat mag ook wel eens onder de aandacht van studenten gebracht worden. Veel docenten laten immers na om door te verwijzen naar de literatuur waarin de vloer wordt aangeveegd met hun eigen overtuigingen.²

Twee recente boeken, respectievelijk geschreven door docenten en studenten, geven goed weer hoe er over cultuurgeschiedenis wordt gedacht. In *Alles is Cultuur* schrijven onderzoekers van de universiteit in Groningen over het opkomende succes van cultuurstudies sinds de jaren 1980 die, zo erkennen zij expliciet, samengaat met een enorme onbepaaldheid en onherkenbaarheid van wat cultuur en daarmee cultuurgeschiedenis eigenlijk is.³ Cultuurgeschiedenis heeft dus niet, zoals andere wetenschappelijke

disciplines, een duidelijk gekaderd onderwerp met bijbehorende methodes en definities. Met de *linguistic turn*⁴ in de jaren 1980 en 1990 verwierpen veel historici het idee dat zoeken naar causaliteit en het verklaren van verleden fenomenen het centrale doel van geschiedwetenschap moet zijn.⁵ In plaats daarvan kwam het idee dat taal de werkelijkheid niet alleen weerspiegelt, maar ook mede vormgeeft, centraal te staan en daarmee werd de betekenis, ofwel de duiding, van een verleden belangrijker dan de (causale) verklaring voor het verleden.

In *Snelweg naar Rome* geven jonge historici van de Universiteit van Amsterdam een mooi inkijkje in de heersende visies op geschiedenis onder studenten. Het idee van wetmatigheden dan wel waarschijnlijkheden wordt door hen verworpen met als enige argument dat Hegel en Marx er overduidelijk niet in geslaagd zijn de toekomst te voorspellen.⁶ Tegelijkertijd verwerpen zij het idee dat toeval regeert (vrouwe fortuna), wat op zichzelf consequent is.⁷ Als alternatief voor toevalligheid en wetmatigheid bieden deze auteurs het idee van een open toekomst met meerdere mogelijke uitkomsten en geloven zij onterecht dat dit idee in strijd is met het idee van wetmatigheid. Dat hetzelfde immers ook geldt voor bijvoorbeeld klimaatwetenschap (bèta) en economie (gamma) lijkt historici (alfa) er niet van te weerhouden om het idee van causaliteit dan maar helemaal op te geven.⁸ Deze totale afwijzing van determinisme is tamelijk bevreemdend. Stel je voor dat er nauwelijks verband zou zijn tussen de toekomst en de keuzes die we vandaag maken. Niemand leeft of stemt daadwerkelijk volgens dergelijke overtuigingen.

Samengevat kunnen enkele centrale noties worden aangewezen als tamelijk wijdverspreide wetenschapsfilosofische overtuigingen onder cultuurwetenschappers: er zijn geen universele waarheden, het idee van waarheid is betekenisloos of onzinnig en de sociale werkelijkheid die wij als mensen ervaren is een linguïstisch construct.⁹ Als zodanig is het bestuderen van verleden werkelijkheden dan ook alleen mogelijk door het bestuderen van (een) taal en andere vormen van representatiesystemen zoals kunst. Hoewel enigszins generaliserend en mogelijk niet helemaal rechtdoende aan de bestaande intellectuele diversiteit binnen dit veld zullen wij hier uitgaan van het concept postmodernisme om naar bovenstaande wetenschapsfilosofie te verwijzen.¹⁰ De keizer zonder kleren staat symbool voor een wetenschapsgebied zonder realiteitszin, een kennislichaam zonder definities en een groep academici die zichzelf en elkaar structureel voor de gek houden.

De generatie vóór de huidige generatie studenten bezit nog een twintigste-eeuws reflex dat doet opschrikken bij het idee van waarheid. De totalitaire ideologieën en de ellende die deze met zich meebrachten in deze periode veroorzaakten terecht angst voor de (politieke) claim op de enige waarheid. Ook het idee van vooruitgang werd sterk betwijfeld in de decennia na de Tweede Wereldoorlog. Als iedereen zijn eigen waarheid maakt zijn beide problemen opgelost.¹¹ Daarmee zijn postmodernisten, gedekt door een bepaalde politieke sfeer, wel heel gemakkelijk weggekomen met de ondermijning van een serieuze wetenschapsfilosofie. Tegenwoordig plukken we daar de bittere vruchten van: Zo kennen we bijvoorbeeld allemaal de kieswijzer, ‘een symbool van de kiezer die zijn eigen mening consumeert,’ waarbij blijkbaar elk antwoord even goed moet zijn, dat is immers persoonlijk, of niet?¹² Een alternatieve waarheid, een concept dat in de hoogste lagen van de politiek voet aan de grond heeft gekregen, is veel meer dan slechts een andere duiding of een ander perspectief en het is veel minder dan een alternatieve hypothese of een kritiek die op enige bewijslast berust. Daarmee is het postmodernisme te ver gegaan en het wordt tijd dat de cultuurwetenschap weer het goede voorbeeld gaat geven.

Doel van dit artikel is de wetenschappelijke malaise van cultuurstudie bij de Letteren onder de aandacht van studenten te brengen. Eventuele politieke (correctheid) discussies die de lezer mogelijk met kritiek op het postmodernisme associeert hebben niets met onze kritiek van doen.¹³ Integendeel, wij geloven dat een fundamentele kritiek op het postmodernisme en een eerlijke evaluatie en een beter begrip van de werkelijke mechanismen die onze samenleving, cultuur, politiek en economie drijven, een hele belangrijke stap zou zijn in het bestrijden van illusies en misplaatste overtuigingen waaronder vooroordelen, complottheorieën en dergelijke, of deze nou van linkse, rechtse of andere aard zijn.

Crisis der Letteren en het verloren vertrouwen in cultuurstudies

Stelt u zich een klimatoloog voor die er postmoderne overtuigingen op nahoudt. Er is dan geen definitie van klimaat en er mag niets gezegd worden over (toekomstige) ontwikkelingen, want het is onmogelijk om de causale werkelijkheid – als die er al is – te kennen. De hele discussie omtrent de menselijke invloed op het klimaat zal draaien om de vraag of we met onze taal een sociale constructie geschapen hebben binnen het discours rondom opwarming, welke een onderdrukkende autoriteitspositie faciliteert met de

gele hesjes als ultiem slachtoffer. Zonder ook maar iets af te doen aan het politieke standpunt dat het oneerlijk is dat grote vervuilers niet meer belasting hoeven te betalen dan particuliere autobestuurders, moge duidelijk zijn dat een dergelijke klimaatwetenschapper niet op subsidie hoeft te rekenen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) of de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Waarom zou een cultuurhistoricus daar dan wel op moeten kunnen rekenen? Zijn of haar onderwerp moge totaal verschillend zijn, de wetenschappelijke criteria zouden niet verschillend mogen zijn. De wetenschapsfilosofieën mogen wel verschillend maar mogen niet tegenstrijdig zijn.

Het verlies van maatschappelijke relevantie, aangeduid als de crisis der Letteren, een proces dat parallel loopt aan financiële tekorten als gevolg van decennialang steeds verdergaande bezuinigingen, wordt door Remieg Aerts et al. vooral gezien als consequentie van de toenemende complexiteit van de cultuurwetenschappelijke argumentatie.¹⁴ Cultuurhistorici zijn bang de 'gewone' lezer niet meer te kunnen bereiken.¹⁵ Ook Janna Coomans et al. zien dat 'het maatschappelijke nut van geschiedschrijving onder druk staat'.¹⁶ Wij zien echter juist dat boeken van bijvoorbeeld Peter Frankopan, Yuval Harari, Geert Mak, Maarten van Rossem, Annegreet van Bergen, Jared Diamond en dergelijke massaal als bestsellers over de toonbank gaan bij een breed geïnteresseerd publiek. Niets mis dus met de wetenschapscommunicatie der Letteren. Dat de wetenschappelijke artikelen of boeken zelf voor de leek niet leesbaar zijn vanwege complexe nuances en vereiste voorkennis is eigenlijk ook niets nieuws onder de zon, dat geldt ook voor economie en scheikunde. Wat zijn dan de oorzaken voor de crisis der Letteren?

Gegeven de minder tastbare resultaten van cultuurstudies kan het lastig zijn politici of (andere) fondsen zover te krijgen om te investeren in de Letteren (voor recente ontwikkelingen: zie commissie Van Rijn).¹⁷ Maar de allereerste eis die voor alle faculteiten even hard is gaat niet over kwantificeerbare resultaten maar over de kwaliteit van de wetenschap zelf. Veel fysici weten ook niet wat het nut is van hun onderzoek.¹⁸ Maar gegeven zowel de institutionele vormgeving van de natuurwetenschappelijke onderzoekspraktijk als ook de methodische en filosofische basis daarvan, is het (financiële) vertrouwen in onder andere de bètawetenschappen een stuk groter. Enkele met het postmodernisme geassocieerde ontwikkelingen baren tot enige zorgen als het aankomt op het vertrouwen in de cultuurwetenschappen.

Alan Sokal en Jean Bricmont kwamen in 1997 met een uitgebreide literatuurstudie, *Intellectueel bedrog*, waarin zij de warboel en ogenschijnlijke

geleerdheid van postmoderne teksten ontbloten (overigens zonder betreffende denkers a priori als incompetent en inhoudsloos af te schilderen).¹⁹ Hun bevindingen laten zich als volgt samenvatten: misbruik van wetenschappelijke terminologie, oppervlakkige eruditie met dure woorden in irrelevante context om de lezer te intimideren en manipulatie van taal die een woordenvloed zonder enige betekenis veroorzaakt.²⁰ Tel daar onverschilligheid voor feitelijkheid en een ongekend epistemologisch – en soms zelfs moreel – relativisme bij op, en je begint te begrijpen waarom sommige wetenschappers (en zeker niet alleen bèta's) met enige minachting over alfa's denken, een erg onwenselijke situatie.

Ook de neiging om inhoudelijke kritiek op het postmodernisme te omzeilen door tegenstanders op persoonlijke gronden aan te vallen is een groot probleem voor de wetenschap. Deze ontwikkeling speelt in de VS nog een stuk sterker dan in Nederland. Zelfs het Amerikaanse feminisme verliest aanhangers omdat postmoderne filosofie tot een onmogelijke vorm van niet falsifieerbaar extremisme heeft geleid.²¹ Maar vergist u zich niet, ook op de Nederlandse academische werkvloer durven collega's soms niet meer met elkaar te praten over elkaars onderzoek uit angst verkeerd begrepen te worden.²² Politiek-cultureel activisme staat daarmee het wetenschappelijke debat in de weg. Wanneer geleerdheid wordt afgerekend op politieke gronden en niet zijn wetenschappelijke merites, loopt de kwaliteit van de wetenschap gevaar. Het boek dat Sokal inspireerde, *Higher Superstition*, benoemt dit reeds.²³ Het *corpus* dat op deze versmelting van geleerdheid en een specifiek soort activisme wijst is zeer uitgebreid, het bevat zelfs een boek van de ondernemer en miljardair Peter Thiel, maar wordt zelden aan studenten voorgelegd.²⁴ Zoals het een klimaatwetenschapper vrij staat, misschien zelfs vanuit een morele plicht, om de wereld te waarschuwen, zo behoort het ook tot het takenpakket van een cultuurhistoricus om racisme en seksisme te duiden en te verklaren. Maar er moet beter nagedacht worden over de invloed van activisme op de kwaliteit van onze wetenschap.

Zo wordt er een heleboel geschreven over de sociale en politieke mechanismen die slavernij mogelijk maakten, maar zien wij in elk geval als studenten zeer zelden iets voorbijkomen over de sociale en politieke mechanismen die de afschaffing van slavernij mogelijk maakten. Een unieke gebeurtenis in de geschiedenis van de menselijke beschaving die misschien niet geheel toevallig in het Westen plaatsvond. Verdient die laatste vraag niet minstens evenveel aandacht?²⁵ Al is het maar om enig academisch tegenwicht te bieden tegen de soms ongekende negativiteit gericht tegen

onze eigen cultuur.

De onmogelijkheid van een volledig open en eerlijk academisch debat wordt goed geïllustreerd door de reacties op de *hoax* van Peter Boghossian en James Lindsay (2017), die een artikel gepubliceerd kregen in *Cogent Social Sciences* waarin ze beargumenteerden dat de penis een sociaal construct is dat functioneert als motor achter klimaatverandering. Natuurlijk bewijst dit niet op zichzelf dat postmoderne genderstudies nergens op slaan want terecht kun je stellen dat een creationist waarschijnlijk ook een nepartikel over evolutionaire biologie in een tamelijk onbekend en thematisch vrij ongerelateerd *pay-to-publish open access* tijdschrift zou kunnen publiceren. Dat bewijst nog lang niet dat alle moderne biologie een grote illusie is. Maar ondanks zulke terechte kritiek spreekt de snerende reactie van James McWilliams, die de eer van genderstudies wenste te verdedigen, boekdelen: 'Twee witte mannen uit 'male-dominated' academische velden 'attempting to humiliate through bullying one of the few academic fields dominated by women'.²⁶ Mogelijk worden Boghossian en Lindsay hier terecht van pesterij beschuldigd. Echter valt op geen enkele manier te concluderen dat zij dit deden op basis van de (vermeende) vrouwelijkheid van postmoderne academische terreinen. Er is hier geen sprake van seksisme en dat wel te suggereren staat een eerlijke evaluatie en constructief debat in de weg. Er is wel sprake van een zekere lachwekkendheid over de bizarre inhoudelijke consequenties van het postmoderne denken.

Tot de verbeelding sprekend zijn ook de Sokal affaire in 1996 en de *Grievance Studies* uit 2017. In deze twee gevallen kregen de auteurs veelal onder pseudoniemen in totaal zes onzin-artikelen, die tot belachelijke conclusies kwamen, gepubliceerd in vooraanstaande academische tijdschriften van cultuurstudies.²⁷ Het gaat om artikelen met zinnen van titels als: *Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity*; *Human reactions to rape culture and queer performativity at urban dog parks*²⁸; *Stars, Planets, and Gender: A Framework for a Feminist Astronomy*. Volslagen wartaal werd meerdere malen door verschillende redacties geaccepteerd als serieuze academische geschriften die een inhoudelijke peerreview verdienden.²⁹ Een van de artikelen was een bewerkte versie van een hoofdstuk uit *Mein Kampf*.³⁰

Zeker in Amerika spreken inmiddels vele (vooraanstaande) academici, en niet alleen mannen, zich kritisch uit over het postmodernisme. Daarbij gaat het om onder andere Richard Dawkins, Jonathan Haidt, Helen Pluckrose, Steven Pinker en Yascha Mounk. Van deze kritiek krijgen studenten in

Nederland niets mee als ze er niet zelf naar op zoek gaan. Wat het des te erger maakt is dat studenten vaak wel geacht worden om bijvoorbeeld de obscure teksten van Jacques Derrida (1930 – 2004) daadwerkelijk te begrijpen. Wie zulke denkers niet kan waarderen telt als cultuurwetenschapper in postmoderne kringen, oftewel hele afdelingen op Nederlandse Letteren faculteiten, niet als serieuze intellectueel.³¹ Te pas en te onpas wordt Derrida genoemd door studenten geschiedenis in essays en presentaties. Niet omdat het iets toevoegt aan de argumentatie maar omdat het autoriteit uitstraalt. Het bewijst te hebben gewerkt binnen de bestaande kaders.

Populaire misvattingen onder studenten

John Ellis, een filosoof die reeds eind jaren 1980 een vernietigend boek uitgaf tegen de ideeën van Derrida en diens volgelingen, laat scherp zien hoe deconstructie zich eigenlijk altijd laat reduceren tot een vrij simpel en heel oud idee: ‘the truth of a matter usually lies somewhere in between two general statements.’³² Zeker niet het meest diepe inzicht dat de enorme waardering verdient die het krijgt. De overtuigingskracht die het postmoderne gedachtegoed op studenten heeft gaat ook meestal niet uit van goede inhoudelijke argumenten en bijzondere inzichten maar eerder van ‘the appearance of sophistication and complexity,’³³ waarin postmoderne werken meesterschap tonen. Er is binnen het bestek van dit artikel helaas te weinig ruimte om uitgebreid inhoudelijk tegen postmodernistische denkers in te gaan. Maar hier veel belangrijker is eigenlijk om de misverstanden die leven onder studenten aan te kaarten en op zijn minst enige filosofische alternatieven te suggereren die bij de opleiding nauwelijks of niet aan bod komen. Naast het college geschiedfilosofie is ook de algemene indruk, opgedaan bij praktische essayvakken, invloedrijk in de vorming van overtuigingen aangaande het verleden. Studenten die zich specialiseren in de cultuurgeschiedenis houden er soms de meest waanzinnige wereldbeelden op na:

Ten eerste, machtsstructuren en onderdrukking moeten per se worden geanalyseerd doormiddel van taalstudie. Wat wij (de auteurs) soms onderling de postmoderne drogreden noemen wijst op de gedeeltelijke verwarring van oorzaak en gevolg als het gaat om taal als middel om macht uit te oefenen. Hoewel wij zeker niet ontkennen dat onderdrukking vaak gefaciliteerd wordt door de afwezigheid van een bepaalde stem in de pers of in de literatuur is daarmee natuurlijk de kous nog lang niet afgedaan. Het is zeker waardevol om onderzoek te doen naar bijvoorbeeld de psychologische invloeden van

taal op opgroeiende generaties. Echter, een cultuurwetenschapper, en zeker als student, zou ook op andere theorieën moeten kunnen teruggrijpen voor een breder en holistisch begrip van machtsstructuren. Denk daarbij aan een sociaal biologisch kader, een technisch kader en een juridisch kader maar zeker ook aan eigen culturele kaders die niet noodzakelijk begrepen hoeven te worden vanuit het talige. Hier niet voor open te staan maakt blind voor andere verklaringen van historische fenomenen.

Het is bovendien een misvatting de problematisering van taal toe te schrijven aan de postmodernisten, iets wat studenten vaak stellen. De Engelse staatsman en wijsgeer Sir Francis Bacon (1561 – 1626), een van de grote denkers van de wetenschappelijke revolutie, schreef:

There are also Idols formed by the intercourse and association of men with each other, which I call Idols of the Market Place, on account of the commerce and consort of men there. For it is by discourse that men associate, and words are imposed according to the apprehension of the vulgar. And therefore the ill and unfit choice of words wonderfully obstructs the understanding.³⁴

Bacon bekritiseert niet alleen taal an sich, ‘words’, maar ook de sociale structuren daarachter. Dit alles eeuwen vóór het postmodernisme.

Ten tweede bestaat er geen externe werkelijkheid.³⁵ Zelfs als je gelooft dat het onmogelijk is om objectieve kennis op te doen wil dat nog niet zeggen dat er niet één enkele objectieve werkelijkheid bestaat. Deze veelvoorkomende denkfout berust op de verwarring van epistemologie en ontologie, het idee dat iets alleen bestaat als we het (kunnen) kennen. Het enigszins beruchte ‘here is one hand’ common-sense argument stamt uit de pen van George Edward Moore (1873 – 1958). Het feit dat we twee handen hebben die overduidelijk bestaan bewijst dat er een externe wereld bestaat.³⁶ Dit ironische argument krijgt haar legitimatie als gevolg van de absurditeit van het alternatief (*reductio ad absurdum*). Zelfs als we in een droom van een god leven of in een computersimulatie, dan nog leven we sowieso ergens in. Binnen de kaders van dat ergens moeten we wel spreken van één enkele realiteit buiten onszelf. Het bestaan van die realiteit is niet iets absoluuts maar de wetenschap postuleert dit bestaan omdat het idioot is om de hele tijd een slag om de arm te nemen en achter elke zin te zeggen: ‘het zou ook niet kunnen bestaan.’ Dat zou de wetenschapspraktijk onwerkbaar maken. Immers, iemand die nog nooit op de zuidpool is geweest neemt ook zomaar aan dat het aardrijkskundeboek gelijk heeft. Sterker nog, we nemen aan dat de zuidpool al bestond voordat wij dat wisten. Immers, hoe zijn we het

anders te weten gekomen?

Ten derde kunnen we geen objectieve kennis opdoen over de (verleden) werkelijkheid. Dit scepticisme komt bij historici voort uit twee verschillende overtuigingen. (a) Subjectief relativisme verwijst naar het verschil in waarneming en ervaring tussen verschillende onderzoekers, er zijn daarom verschillende perspectieven mogelijk. (b) Postmodern scepticisme voegt daar het idee aan toe dat taal het medium voor kennis is en als zodanig de limiterende factor vormt voor de mogelijkheid van waarneming überhaupt.³⁷

Maar wat is objectieve kennis eigenlijk? Dit concept krijgt de meest nuttige betekenis als het niet gelijk wordt gesteld aan waarheid of precisie, daar zijn immers al woorden voor.³⁸ Objectieve kennis kan dus ook fout (niet waar) zijn. Twijfelachtiger is of subjectieve kennis fout kan zijn, dat is immers een mening. Een empirisch gegeven is objectief als het onafhankelijk is van associatie, voorkeur of mening, wanneer eventuele onenigheid tussen waarnemers met dezelfde informatie onmogelijk gemanifesteerd kan zijn in het gegeven over de materiële werkelijkheid zelf. Dat is dus niet hetzelfde als neutrale representatie van kennis, een weergave van de werkelijkheid of van een mening die op geen enkele manier door de weergever gekleurd is geraakt. We kunnen het er over eens zijn dat neutrale representatie van kennis niet mogelijk is. Wil dit dan zeggen dat datgene wat gerepresenteerd wordt, de kennis zelf, niet objectief kan zijn? Natuurlijk niet. Zo is het een objectief gegeven dat Antarctica bestaat en dat daar een heleboel ijs ligt en dat er ijsberen wonen. Dat laatste is uiteraard foutief. Of er wel of niet ijsberen wonen op Antarctica is volledig onafhankelijk van de manier waarop ik Antarctica wens te omschrijven. Het is ook een objectief historisch gegeven dat de holocaust heeft plaats gevonden. Dat is empirisch vast te stellen op basis van talloze bronnen. Wat zouden we ook beter kunnen kennen dan onszelf (*verum factum*)?³⁹

We willen bovendien opmerken dat zowel studenten als docenten vaak geen verschil maken tussen logische objectiviteit en empirische objectiviteit. Wanneer men als premisse stelt dat objectieve waarheden niet bestaan spreekt men zichzelf tegen. Immers, deze premisse zou dan op zichzelf een logische objectieve waarheid zijn.

Een alternatief bieden voor het postmoderne scepticisme is lastiger omdat we zelf taal en letters moeten gebruiken om dat te doen. Wij wensen ook niet te ontkennen dat vocabulaire en een bepaalde conceptualisering van de werkelijkheid sterke invloed heeft op de dingen en ideeën waar mensen op letten of waar men gevoelig voor is. Zo zal een niet-vogelaar zelden in

het voorjaar vrolijk opmerken: 'de gierzwaluwen zijn weer terug.' Toch is er ooit iemand geweest die de gierzwaluw een naam moest geven. Er is iemand geweest die de gierzwaluw ontdekte als een eigen soort, een vogeltje dat er anders uitziet dan andere vogeltjes. Wat we hier proberen te zeggen is: dat het mogelijk is, om iets te observeren zelfs al heb je er nog geen concept voor. De gedachte dat nieuwe ideeën altijd alleen voortkomen uit een samenkomst van of tegenstrijd tussen andere reeds bestaande ideeën (deconstructie) is daarmee volgens ons niet volledig. Het mooie van de wetenschappelijke methode is juist om tegen de eigen intuïtie en *bias* in en tegen bestaande wereldbeelden in, toch iets te weten te komen.

Taal is net als wiskunde nodig om te begrijpen, te verklaren, betekenis te geven en de complexe werkelijkheid terug te brengen tot versimpelde abstracties. Het is goed mogelijk dat we als zodanig onze cognitieve faculteiten vormgeven, filters inbouwen voor wat we wel of niet (kunnen) zien en begrijpen. De kunst van wetenschap is daarom om zo open mogelijk te zoeken naar het onbekende. Dat dit alsmaar weer lukt geeft aan dat taal geen onoverkoombare barrière is voor het ontsluiten van de werkelijkheid.

Ten vierde kunnen wetmatigheden niet worden geïdentificeerd in historische ontwikkelingen. De geschiedvorsing is niet fundamenteel anders dan de natuurkunde of de sociologie. Immers, ook historici kunnen alleen verklaren aan de hand van algemene concepten, verwijzingen naar een causaal verband. De wetenschapsfilosoof Carl G. Hempel wees hier al op en zei: 'Particularly, such terms as "hence," "therefore," "consequently," "because," "naturally," "obviously," etc., are often indicative of the tacit presupposition of some general law.'⁴⁰ Zijn er historici die nooit van deze termen gebruik maken? Deze wetmatigheden of waarschijnlijkheden kunnen bijvoorbeeld worden geleend uit de sociologie of de economie. Bijvoorbeeld het succes van de cliometrie toont aan dat de concepten van de econometrie vruchtbaar in de geschiedwetenschap kunnen worden gebruikt.

Bovenstaande misvattingen leven ook binnen de samenleving. Immers, een hele generatie Letterenstudenten is opgeleid met dit gedachtengoed. Deze mensen zitten nu in de journalistiek, het bestuur, de politiek en de wetenschap. Het is daarom een schandaal dat er academici zijn die niet eens in objectieve kennis geloven. Dit kan enorme destructieve effecten hebben. Zo zien we bijvoorbeeld veel politici die de waarheid graag geweld aan doen. Kellyanne Conway, een voormalig adviseur van Trump, gaf in interviews geregeld volslagen absurde antwoorden die geen enkele reële basis hadden en verdedigde zichzelf en haar collega's door leugens simpelweg te kaderen

als alternatieve feiten.⁴¹ Een postmodernist heeft geen poot om op te staan in een debat met Trump.

Suggestie tot verwetenschappelijking van cultuurstudies

Historici zijn verhalenvertellers. Op zich zou je heel goed mooie verhalen kunnen schrijven over supernova's en kwantummechanica of marktwerking en groenbemers. De voorkeur bij de Letteren om verhalen te schrijven over cultuur, politiek en mensen is daarom niet evident. Maar de Letteren vormen inderdaad een fantastische uitgangspositie voor cultuurstudie en zouden daarom op dat gebied als wetenschappelijke autoriteit moeten optreden. Immers, cultuur, oftewel, ideeën, geloofssystemen, gedeelde overtuigingen, tradities, rituelen en gewoonten, dat zijn allemaal aspecten van een samenleving die sterk verband houden met mythen en verhalen. Een thuiswedstrijd dus voor de Letteren.

Het is ook niet voor niets dat één van de weinige natuurwetenschappers die wereldwijd door een breed publiek gelezen wordt een primatoloog is die schrijft over het gedrag van apen.⁴² Frans de Waal is een meester in de narrativistische weergave van primitieve culturen van dierlijke samenlevingen. Maar gedragsbiologen (ethologie) zijn in de eerste plaats wetenschappers en zodra gedurende de twintigste eeuw de noodzaak begon te ontstaan om het gedrag van dieren systematisch te kunnen bestuderen en daar een nuttig debat over te kunnen voeren moest er een heleboel aan conceptueel gereedschap bedacht worden.⁴³ De Letteren hadden immers vrijwel geen werkbare structuren paraat om op een duidelijke manier over cultuur te praten. Een prachtige kans voor het ontstaan van een buitengewoon interessant interdisciplinair onderzoeksveld is ons door de neus geboord mede doordat veel menswetenschappers het idee van cultuur in andere dieren afwezen op basis van een tamelijk bizar superioriteitsgevoel.⁴⁴

Intussen is het tij gekeerd en we kunnen veel leren van de inzichten van serieuze gedragswetenschappers als het aankomt op cultuurstudie.⁴⁵ Dergelijk systematisch onderzoek begint bij het definiëren van onze concepten. Daarmee kan de cultuurgeschiedenis weer een duidelijk onderwerp krijgen, afgebakend en herkenbaar. Steven Mithen, een professor in de archeologie, zegt ook: 'Books about the evolution of language are obliged to provide some definition of language.'⁴⁶

Om de lezer enig idee te geven van mogelijke benaderingen volgt hier de volgens ons meest complete en best beargumenteerde definitie van cultuur:

Cultuur is (een set van) aangeleerde informatie die wordt overgedragen tussen individuen of groepen en als zodanig de reproductie en blijvende verandering van gedrag veroorzaakt.⁴⁷ Soms wordt ook naar cultuur verwezen als een patroon van gedeeld en aangeleerd gedrag. Maar het is nuttiger om dergelijke patronen niet op zichzelf als cultuur aan te duiden maar eerder als bewijs voor een culturele oorzaak van dat gedrag.⁴⁸ Dat onderscheid loopt parallel aan het idee uit de biologie dat je strikt genomen niet je oogkleur maar de genetische code voor die oogkleur van je ouders erft.

Een dergelijke definitie van cultuur is zeer bruikbaar voor de Letteren omdat het gedrag en cultuur van elkaar scheidt, waarbij de cultuur één van de ultimate oorzaken is van dat gedrag (naast genetische en persoons-specifieke invloeden). Daarmee krijgen de gedrags- en cultuurwetenschappen twee weliswaar sterk verwante maar toch verschillende onderzoeksvelden. Culturele informatie(-transitie) heeft alles te maken met de typische onderwerpen der Letteren. Mythen, kunst, muziek, verhalen, kranten en brieven zijn de media die de transitie van aangeleerde informatie mogelijk maken. Geloofssystemen zoals politieke ideologieën en religies zijn voorbeelden van patronen van gedeelde en aangeleerde culturele eigenschappen.

Als de cultuurwetenschappers der Letteren meer willen zijn dan verhalenvertellers, als ze zich tot de wetenschappen willen tellen, dan moeten ze eindelijk duidelijk maken wat cultuur eigenlijk is. Vage poëzie over het ongrijpbare en onduidelijke karakter van concepten zoals cultuur zijn terug te voeren op de uit het postmodernisme voortgekomen overtuiging dat de helderheid van ons taalgebruik overeen moet komen met de helderheid van ons begrip van de werkelijkheid. Maar dat is onzin. Taal is als een hypothese voor de werkelijkheid en aan de hand daarvan kunnen we toetsen of we iets begrijpen of niet. Als je vaag blijft over je eigen begrippen dan begrijp je het object van studie niet en zal je al helemaal de werkelijkheid nooit begrijpen.

Conclusie

De Humane Letteren, Goddelijke Letteren en Wijsbegeerte hebben een wezenlijke, duurzame en belangrijke rol in de samenleving. Zij geven betekenis aan de werkelijkheid, duiden waar we vandaan komen, waar we zijn en waar we heen gaan. Studenten leren hier niet alleen wetenschap maar ook lezen, schrijven en spreken. Echter, de rol der Letteren binnen de academie verdient ook aandacht. Cultuurwetenschappers behoren een

wetenschappelijke autoriteit te zijn voor de studie van cultuur. Dat is helaas nu niet het geval.

Er zijn geen argumenten voor het postmodernisme, zoals dat door geschiedenisstudenten begrepen wordt, die standhouden. Het was na Sokal duidelijk dat de keizer nauwelijks kleren aan had. Na de *Grievance Studies hoax* is de keizer ook zijn hemd afgerukt. Het is duidelijk waar het verlies van vertrouwen vandaan komt. Voor een toekomstbestendige Letteren Faculteit dienen we bij de eerstvolgende bezuinigingsronde alleen het postmodernistische onderzoek te raken.

Nieuwe kansen dienen zich aan voor de Letteren. De nieuwe rector van de Rijkuniversiteit Groningen, prof. dr. Cisca Wijmenga, riep tijdens haar eerste openingsrede van het academisch jaar op tot interdisciplinariteit en vernauwende samenwerking tussen wetenschappers van de verschillende wetenschapsvelden. Daar bleef het niet bij. In de universiteitsraad is dit ideaal uitvoerig besproken door de vertegenwoordigers van de studenten en het personeel.⁴⁹ Dit schept veel kansen voor de Letteren. Wij, de cultuurwetenschappers, zoals archeologen, historici en taalkundigen, kunnen, om slechts één voorbeeld te noemen, samen met de biologen de oorsprong der menselijke taal en cultuur bestuderen.

Als we radicaal breken met het postmodernisme dan zal het vertrouwen in de Letteren weer toenemen. We zullen dan onze traditionele rol als *Artes*-faculteit weer gaan vervullen. Waar studenten geleerden worden, die kunnen spreken als Cicero, schrijven als Nietzsche en denken als Newton.

Als we dat doen, zullen we weer erkend worden als de autoriteit in de studie van cultuur. Onze opleidingen zullen getalenteerde geesten aantrekken. Mensen die zich met kennis van de werkelijkheid de samenleving ten dienste kunnen stellen. Is er iets dat meer historisch is in zijn ontstaan dan de samenleving? Is er iets wat meer interdisciplinair is dan het begrijpen van de samenleving? Op naar een toekomstbestendige Letteren! Plus ultra!

Noten

1. Deze bewoording is afkomstig van een Amerikaanse Letterenstudent die in een dankbare brief aan Alan Sokal zijn woede uitte over verspild collegegeld.
2. Bijvoorbeeld: A. Sokal en J. Bricmont, *Intellectueel Bedrog: Postmodernisme*,

- Wetenschap en Antiwetenschap* (Berchem: EPO, 1999); J.M. Ellis, *Against Deconstruction* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1989); C.G. Hempel, 'The Function of General Law in History,' in *Journal of Philosophy* 39, nr. 2 (1942), 35-48.
3. R. Aerts, K. van Berkel en B. Hellemans (eds), *Alles is Cultuur: Vensters op Moderne Cultuurgeschiedenis* (Hilversum: Verloren, 2018), 13.
 4. Hiermee wordt niet hetzelfde bedoeld als met talige draaierigheid maar dat wil niet zeggen dat je er niet duizelig van wordt.
 5. R. Aerts, K. van Berkel en B. Hellemans (eds), *Alles is Cultuur*, 12.
 6. J. Coomans, T. Smits en J.J. Zurné (eds), *Snelweg naar Rome* (Amsterdam: Prometheus Bert Bakker, 2013), 16.
 7. Historici impliceren wel eens dat concepten als toeval en wetmatigheid elkaars tegenpolen zijn. Het tegendeel is waar. Wanneer alles op toeval berust wordt de toekomst juist heel erg voorspelbaar. Toeval is dus een vorm van wetmatigheid. Denk bijvoorbeeld aan een dobbelsteen; J. Coomans, T. Smits en J.J. Zurné (eds), *Snelweg naar Rome*, 17.
 8. Het PBL (planbureau voor leefomgeving) draait een model voor globale toekomstscenariostudies dat op de klimaatop in Katowice (VN, 2018) werd getoond. Politieke, economische, natuurlijke en culturele(!) invloeden (één van de variabelen is de hoeveelheid vegetariërs) worden meegenomen in deze berekeningen. Zie: M. aan de Brugh, 'Detlef van Vuuren modelleert de wereld: hoe kunnen we zorgen dat er genoeg voedsel, water en energie is, en dat de aarde zo min mogelijk opwarmt?' in *NRC* (5 en 6 januari 2019), W6 – W7.
 9. S.R.C. Hicks, *Explaining Postmodernism: Scepticism and Socialism from Rousseau to Foucault* (Tempe Arizona: Scholargy Publishing, 2004), 1-6.
 10. De geldigheid van onze kritiek is niet afhankelijk van de naam die we erop plakken.
 11. R. Wijnberg, 'Hoe waarheid een product werd,' in *Dit was het Nieuws Niet* (Amsterdam: De Correspondent, 2018), 183.
 12. Quote van socioloog W. Schinkel uit: R. Wijnberg, "Hoe waarheid een product werd," 187.
 13. A. van Veldhuizen en J. Overwijk, 'Het postmodernisme als zondebok: Houden ijskristallen van Hayden?,' in *De Groene Amsterdammer* (25/01/2018), 36-39.
 14. W.G. Klooster, 'Letteren door bezuinigingen tot kale woestenij herschappen,' in *NRC* (25/06/1993), geraadpleegd op 30/03/2019, <https://www.nrc.nl/nieuws/1993/06/25/Letteren-door-bezuinigingen-tot-kale-woestenij-herschappen-7187362-a447900>.
 15. R. Aerts, K. van Berkel en B. Hellemans (eds), *Alles is Cultuur*, 14.
 16. J. Coomans, T. Smits en J.J. Zurné (eds), *Snelweg naar Rome*, 8.
 17. Rob Siebelink, 'RUG: Miljoenenkorting Van Rijn desastreus voor brede uni,' in *U-Krant* (Juni 2019), <https://www.ukrant.nl/rug-miljoenenkorting-is-desastreus/>, geraadpleegd op 2 november 2019.
 18. Hoewel ze erg bedreven zijn in doen alsof. (Eigen ervaring van auteur Menso Rappoldt)
 19. Deze kritiek richt zich o.a. op denkers als Lacan, Kristeva, Irigaray, Baudrillard, Deleuze, Foucault, Virilio, Derrida, Lyotard en Rorty. Vaak zonder enige aandacht

- voor de kritiek in het curriculum van academische onderwijstrajecten opgenomen.
20. A. Sokal en J. Bricmont, *Intellectueel bedrog*, 15.
 21. Helen Pluckrose, 'Why I no longer Identify as a Feminist,' in *Aero Magazine* (29/11/2016), geraadpleegd op 31/03/2019, <https://areomagazine.com/2016/12/29/why-i-no-longer-identify-as-a-feminist/>.
 22. Uit persoonlijke bronnen. Enkele namen zijn bij ons bekend.
 23. P.R. Gross en N. Levitt, *Higher Superstition: The Academic Left and Its Quarrels with Science* (Baltimore en London: John Hopkins University Press, 1994).
 24. D.O. Sacks en P. Thiel, *The Diversity Myth: Multiculturalism and the Politics of Intolerance at Stanford* (Oakland, California: Independent Institute, 1996). Andere voorbeelden zijn Alan C. Kors en Harvey A. Silverglate, *The Shadow University: The Betrayal Of Liberty On America's Campuses* (Ney York: The Free Press, 1998). Boeken met veel aandacht voor de gevolgen van postmodernisme en activistische binnen de academie zijn: Greg Lukianoff, *Unlearning Liberty: Campus Censorship and the End of American Debate* (Ney York en Londen: Encounter Books, 2012); Greg Lukianoff en Jonathan Haidt, *The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideas Are Setting Up a Generation for Failure* (New York: Penguin Books, 2018).
 25. A.C. Kors, 'Where Is History?,' at *Symposium: Doing Justice to the Past* (New York: NAS conference, 2004), 13.
 26. J. McWilliams, 'The Hoax That Backfired: How an Attempt to Discredit Gender Studies Will Only Strengthen It,' in *Pacific Standard* (31/05/2017), geraadpleegd op 31/03/2019, <https://psmag.com/education/the-hoax-that-backfired-how-an-attempt-to-discredit-gender-studies-will-only-strengthen-it>.
 27. Initieel is het artikel van Sokal (1996) over hermeneutiek en kwantum mechanica. In 2017 kwamen Boghossian en Lindsay met een stuk over de penis en klimaatverandering en daarna zijn nog vier andere stukken gepubliceerd onder de noemer van *Grievance Studies*, in verschillende tijdschriften. Daarnaast zijn drie stukken geaccepteerd maar niet gepubliceerd.
 28. Dit artikel is gepubliceerd in het tijdschrift *Gender, Place & Culture* (Mei 2018). Toen bleek dat het om een hoax ging is het artikel teruggetrokken.
 29. Y. Mounk, 'What an Audacious Hoax Reveals About Academia,' in *The Atlantic* (05/10/2018), geraadpleegd op 30/03/2019, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2018/10/new-sokal-hoax/572212/>
 30. Dit artikel was getiteld: 'Our Struggle is My Struggle: Solidarity feminism as an intersectional reply to neoliberal and choice feminism.' Geaccepteerd door het tijdschrift *Affilia*, dat handelt over *social work* in relatie tot gender en feminisme (Oktober 2018).
 31. J.M. Ellis, *Against Deconstruction*, ix.
 32. J.M. Ellis, *Against Deconstruction*, 7.
 33. Idem.
 34. Francis Bacon, *Novum organum*, geciteerd is uit aforisme XLIII. Gebruikt is de Engelse vertaling zoals opgenomen in *The Philosophical Works of Francis Bacon* (ed. John M. Robertson) (London: Routledge, 2013), 264. <https://doi.org/10.4324/9780203806326>.
 35. Soms spreken historici, verwarrend genoeg, van meerdere externe werkelijkheden.

- Daarmee wordt niet verwezen naar meerdere objectieve werkelijkheden maar naar meerdere (verschillende) subjectieve ervaringen van de werkelijkheid. Dat valt hier buiten de discussie.
36. G.E. Moore, 'A Defence of Common Sense,' in *Contemporary British Philosophy* (2nd series), ed. J.H. Muirhead (1925).
 37. Aan deze lijst zou nog hermeneutisch scepticisme toegevoegd kunnen worden. Echter, dat heeft volgens ons meer van doen met methodische- dan epistemologische problematiek.
 38. Cultuurhistorici doen dat vaak wel maar een dergelijke retorische truc is niet acceptabel in een serieus wetenschapsfilosofisch debat.
 39. Zie de onder historici befaamde Giambattista Vico (1668-1744).
 40. C.G. Hempel, 'The Function of General Law in History,' 40.
 41. Jill Abrahamson, 'Alternative facts are just lies, whatever Kellyanne Conway claims,' in *The Guardian* (januari 2017), <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jan/23/kellyanne-conway-alternative-facts-lies>, geraadpleegd op 2 november 2019.
 42. F.B.M. de Waal, *Our Inner Ape* (London: Granta Books, 2006).
 43. Op dit gebied zijn belangrijke bijdragen gedaan door Edward Wilson (E.O. Wilson, *Consilience: The Unity of Knowledge* (New York: Knopf, 1998); E.O. Wilson, *Sociobiology: The New Synthesis* (Cambridge: Belknap Press, 2000).) en Nico Tinbergen (N. Tinbergen, 'On Aims and Methods of Ethology,' in *Zeitschrift für Tierpsychologie* 20 (1963): 410-433.).
 44. Een overtuiging die menig docent aan Letterenfaculteiten vandaag de dag nog steeds aanhangt. Het is erg vreemd om de mens als soort onderdeel te maken van je cultuurbegrip. Sinds Darwin is duidelijk dat de mens onderdeel uitmaakt van het biologisch continuüm.
 45. Mooie voorbeelden van interdisciplinair werk (met archeologie en psychologie) dat de geschiedenis van de menselijke cultuur probeert te systematiseren op basis van wetenschappelijke gegevens en bevindingen zijn de werken van Merlin Donald en wat daarop is gevolgd: M. Donald, *Origins of the Modern Mind: Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition* (Harvard: Harvard University Press, 1991).
 46. S. Mithen, 'What More Is There to Say? Three Books on the Evolution of Language,' in *Cambridge Archaeological Journal* 7, nr. 1 (1997): 152.
 47. G. Ramsey, 'Culture in humans and other animals,' in *Biology en Philosophy* 28 (2013): 466.
 48. Fascinerend statistisch onderzoek naar de transitie van culturele informatie is gekoppeld aan het uit de biologie geleende concept van drift. Een briljant voorbeeld: M.W. Hahn en R.A. Bentley, 'Drift as a mechanism for cultural change: an example from baby names,' in *Proceedings of the Royal Society* 270 (2003): 120-123.
 49. Het betreft hier de universiteitsraadvergadering van donderdag 14 november 2019. Luijks was hier bij aanwezig.